

Атаханова Г.М.

**Меншікке қарсы қылмыстық
құқық бұзушылықтың
объектісін анықтаудың
теориялық мәселесі**

Мақалада автормен меншікке қарсы қылмыстардың объектісін анықтаудың теориялық аспектілері қарастырылды. Осы объектіні зерттеудегі қалыптасқан әртүрлі ғалымдардың ой-тұжырымдары талданды. Мақалада объектінің ұғымы, осы құқық бұзушылықтың объектісінің құрылымы, мазмұны, сондай-ақ, осы құқық бұзушылықтың затының анықтамасы, белгілері мен түрлері, меншікке қарсы құқық бұзушылықтың объектісі мен затына қатысты қылмыстық заңды жетілдіру бағыттарын анықтау және саралаудың сұрақтарын шешудегі маңыздылығы қарастырылған.

Түйін сөздер: объект, зат, мүлік, меншік, мүдде.

Atakhanova G.M.

**Theoretical problems in offences
against property object vyâlenii**

This article discusses the theoretical aspects of offences against property to the object. The article reflects the development of theoretical provisions defining the concept, content, structure of the object of crimes against property, as well as defining the concept, characteristics and types of items of such crimes; in identifying areas to improve the criminal law and approaches to addressing skills related to the object and the subject of crimes against property.

Key words: object, object, property, interests

Атаханова Г.М.

**Теоретические проблемы
в выявлении объекта
правонарушений против
собственности**

В данной статье рассматриваются теоретические аспекты к объекту правонарушений против собственности. В статье отражены разработки теоретических положений, определяющих понятие, содержание, структуру объекта преступлений против собственности, а также определяющих понятие, признаки и виды предметов данных преступлений; в выявлении направлений совершенствования уголовного закона и подходов к решению вопросов квалификации, связанных с объектом и предметом преступлений против собственности.

Ключевые слова: объект, предмет, собственность, интересы.

**МЕНШІККЕ ҚАРСЫ
ҚЫЛМЫСТЫҚ
ҚҰҚЫҚ
БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ
ОБЪЕКТИСІН
АНЫҚТАУДЫҢ
ТЕОРИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ**

Қылмыстық құқық доктринасында даулы мәселенің бірі қылмыс объектісін анықтау болып табылады. Меншікке қарсы құқық бұзушылықтың объектісі мен затын зерттеу қоғамдық қауіп-қатердің сипаты мен дәрежесінің анықталуына, сондай-ақ, аталған қылмыстардың дұрыс бағалануына жағдай жасайды. Өзімізге мәлім болғандай, әрбір қылмыс белгілі-бір қылмыстық-құқықтық қорғау объектісіне қастандық ойлайды және сонымен қатар сол объектімен анықталады. Қылмыс объектісі қылмыстық-құқықтық тыйымның сипатын, заңмен тыйым салынған әрекеттердің шектері мен шеңберін, олардың қауіптілігінің сипаты мен дәрежесін анықтайды.

Бірақтар жағдайларда қастандық объектісі жанама қылмыстық нышандар құрамының шектерін айырудың басты критерийі болып табылады. В.Н. Кудрявцев айтқандай: «Қылмыстық қастандық объектісін белгілеу арасында қажетті норманың мұқият іздеу қажет болатын жанама құрамдар тобын таңдап алу үшін алдын ала құрастырылған бағдарлама сияқты болады» [1, 35 б.]. Осыған байланысты, Б.С. Никифоров «қылмыстық заңмен қорғалатын объектіге зиян, залал кез-келген емес, сипаты объектінің өзінің қасиеттерімен анықталатын белгілі-бір әрекеттермен ғана келтірілуі мүмкін» деп көрсеткен [2, 137 б.].

Біздің ойымызша, қылмысты саралауда дұрыс бағалаудың маңызына асыра баға беру мүмкін емес. Б.А. Куриновтың пікірі бойынша: «Заң шығарушы қылмысты дұрыс саралау кезінде ҚК Ерекше бөлігінің белгілі-бір бабында көрсеткен қарастырылып жатқан нақты қоғамдық-қауіпті іс-әрекеттің барлық ерекшеліктері бар...» [3, 21-22 бб.] деп есептейді. Осы мәселенің шешілуі қылмыстық жазаның әділ қолданылуына да байланысты. Қылмыстың дұрыс саралануы – сот әділдігінің заңға сәйкес жүзеге асырылуының кепілдігі болып табылады [4, 49 б.].

Н.И. Коржанскийдің ойынша, қылмыс объектісінің қылмыстың материалдық құрамын анықтау үшін шешуші маңызы бар [5, 24 б.]. Ал, А.В. Кузнецов қылмыстық құқықтың Ерекше бөлігінің жүйесін құру үшін қылмыс объектісінің маңызды екендігін алға тартады. Қылмыстың объектісіне қарай, қылмыстық заңнама әртүрлі қылмыстарды жеке-жеке топтарға біріктіріп, олардың қылмыстық құқық жүйесіндегі орнын анықтайды. Бұл жағдайда, бірінші қатарға белгілі-бір қоғамға тән, ол үшін ең

қымбат құндылық болып табылатын ең маңызды мүдделерге қастандық ойлайтын қылмыстарды іріктеп алады [6, 65-66 б.].

Бұл арада тоқталып кететін тағы бір мәселе, ХХІ ғасырдың басында қылмыстық құқық доктринасында қылмыстық нышандар құрамының аталған элементі мәнінің бірегей мағынасы әлі де қалыптаспағандығы жөнінде. Қылмыстар объектісі мен затын ескере отырып, меншікке қарсы қылмыстарды, мүлікті талан-таражға салуларды саралау мәселелерін жаңадан қарастыру қажеттігінің туындауына, ең алдымен, экономикалық ортада орын алып жатқан өзгерістер, сондай-ақ тергеу және сот тәжірибесінде кеңінен таралған нақты істердің қате шешілуі түрткі болды. Осыған байланысты, Е.А.Фроловтың меншікке қарсы қылмыстар объектісі жөніндегі ескертпесін келтірейік: «Әрбір қоғамдық қарым-қатынас – күрделі де көп қырлы ұғым, сондықтан қоғамдық қатынастарды қылмыс объектісі деп тану сол мәселені зерттеудің тек басы ғана болып табылады деп санаған А.Н.Трайнинмен [7, 84 б.] келіспеуге болмайды» [8, 12 б.].

Бүгінгі таңда заң әдебиетінде қылмыстық-құқықтық қорғау объектісінің мәні жөнінде төрт пікір қалыптасқан. Біріншіден, кеңестік қылмыстық құқыққа тән оның қоғамдық қатынастар ретінде қабылдануы. Екіншіден, ғылыми әдебиетте қылмыстың тікелей объектісі адам, яғни қылмыстық қастандық кімге бағытталса, сол болып табылады [9, 60 б.]. Үшіншіден, кейбір жұмыстарда қылмыстың тікелей объектісі қылмыстық заңмен қорғалатын игілік деген ұстаным қолдау тапқан [10, 147 б.]. Төртіншіден, қылмыстық құқық теориясында әлі толық ұсынылмаған қылмыс объектісіне белгілі-бір заңмен қорғалатын мүдде ретінде қарау.

Соңғы ұстанымды қолдаушылар қылмыстық құқықта жеке немесе заңды тұлғалардың, қоғамның немесе мемлекеттің ол қорғайтын мүдделері объект болып табылады деп пайымдайды. Кез-келген қоғамдық қатынас элементтерінің рөлін оның ішкі құрамдауыштары, оның ішінде қылмыстық-құқықтық қорғаудың тікелей объектісі ретінде қарастырылатын оның қатысушыларының мүдделері атқаратын жүйені құрайды [11, 14 б.]. Алайда, бұл ұстаным да қылмыс объектісінің қоғамдық қатынастар болып табылатынымен байланысты, себебі қорғау объектісі ретінде мүдде қоғамдық қатынастардан тыс қолданбайды.

Біздің пікірімізше, қылмыс объектісін түсінудің жоғарыда аталған барлық ұстанымдары зерттеліп жатқан бір құбылыстың мазмұнын

ашады: қылмыс әрдайым қоғамдық қатынастарға қатысушы ретінде адамның белгілі-бір игілігіне, мүддесіне қастандық жасайды. Сондықтан қылмыстың объектісі – қоғамдық қатынас болып табылады. Яғни қылмыстық қастандық қоғам ішіндегі адамдар арасындағы белгілі-бір, құқық нормалары реттеген тәртіп ережелерін – қоғамдық қатынастарды бұзады. Қылмыс адамға оның қоғаммен ол дүниеден өткеннен кейін де жалғасуы мүмкін байланысынан тыс қастандық жасауы мүмкін емес.

Кеңестік заң әдебиетінде қалыптасқан және қазіргі уақытта да қабылданатын тұрақтанған қылмыстық-құқықтық тұжырымдамаға сәйкес, қылмыс объектісі – бұл қоғамдық қауіпті іс-әрекеттер қастандық ойлайтын және қылмыстық заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастар жиынтығы.

Қоғамдық қатынас – бұл біреуі қоғамдық қатынастарға қатысушы болып табылатын әртүрлі элементтердің бірлігін білдіретін күрделі құбылыс, себебі қоғамдық қатынастар дегеніміз қоғамдық тіршілік етуі барысындағы адамдардың арасындағы қарым-қатынастар. Сонымен қатар, бұл күрделі құбылыстың элементі қоғамдық қатынастардың «өзімен өзі», яғни ұжымдардың немесе жекелеген тұлғалардың бір-бірімен қарым-қатынастары болып табылады. Сонымен, қалыпты қоғамдық тіршілік жағдайлары мен олардың іске асырылуы қоғамдық қатынастардың бір бөлігін құрайды.

Қылмыстық-құқықтық әдебиетте дәстүрге айналған жіктемесі бойынша, объектілер жалпы, тектік, түрлік (топтық) және тікелей болып бөлінеді.

Барлық қылмыстардың ортақ объектісі қылмыстық заңмен қорғалатын қоғамдық қатынастардың жиынтығы болып табылады. Жалпы объектінің бөліп шығарылуының практикалық маңызы зор. Қылмыстың жалпы объектісі қоғамдық қатынастарға қылмыстық қастандық жасаудың қоғамға қауіптілігін және бағыттылығын көрсетеді. Қылмыстың жалпы объектісін елемеушілік қылмыстың қоғамдық қауіптілігінің толық бағаланбауына алып келіп, қылмыстық құқық ғылымына және қылмыстық заңнаманың қолдану тәжірибесіне зиян тигізуі мүмкін.

Тектік объект ҚР ҚК Ерекше бөлігінің ерекше тарауына қылмыстарды біртектік белгісі бойынша біріктіреді. Басқаша айтқанда, тектік объект бұл белгілі-бір қылмыстар шеңбері үшін бірегей және қылмыстық заңмен қорғалатын біртекті қоғамдық қатынастар тобы. ҚР ҚК 6 тарауында көрсетілген қылмыстардың тектік объек-

тісі меншік саласындағы қоғамдық қатынастар болып табылады.

Түрлік объект – бұл қылмыстық заңмен қорғалатын бір түрге жататын қоғамдық қатынастар тобы. Түрлік объектіні дербес объекті ретінде бөліп шығару жөнінде қылмыстық құқық теориясында әртүрлі көзқарастар қалыптасқан. Мысалы, В.Я. Таций жалпы тектік объектімен қатар түрлік объектіні бөліп шығару туралы пікірді қолдай отырып, былай деген: «... ол объектілердің үш дәрежелі жіктелуіне қарама-қайшы болмау керек – керісінше, ол тек сонымен қатар қолданылуы мүмкін» [12, 88 б.]. Бұл қағидаға Л.Л. Кругликов әділ сын айтқан: «... мұндай пікірдің дұрыс болуы екіталай, себебі тектік немесе тікелей объектіні бөліп шығару туралы пікір екі дәрежелі жіктелуге қарама-қайшы болмау керек деп пайымдасақ та оң нәтижеге жете аламыз. Ал түрлік объектінің бөліп шығарылуы үш дәрежелі жіктеменің ішінде емес, тек онымен «қатар» қолданылатындығы тіпті түсініксіз» [13, 12 б.]. Сонымен қатар, Л.Л. Кругликовтың пікірі бойынша, тігінен жіктелу объектілердің төрт категориясын қамту керек: жалпы, тектік, түрлік (топтық) және тікелей. Біріншісін қоспағанда, қалған үшеуінің үш мағынасы бар: біріншіден, заң шығарушыларға сол қатынастарға қастандық ойлаудың қоғамдық қауіптілігінің сипатын анықтауға көмектеседі; екіншіден, қылмыстардың және олардың жасалуы үшін жауапкершілікті қарастыратын нормалардың ғылыми және заңнамалық жіктелмесін жүзеге асыруға мүмкіндік береді; үшіншіден, заңнамалық материалдың бірегей объективті критерийге бағынатын белгілі-бір жүйе бойынша орналасуының негізі болып табылады.

Тікелей объект – бұл қастандық бағытталған және қылмыс арқылы зиян келтірілетін немесе сондай зиянның келтірілу қауіпі пайда болатын нақты қоғамдық қатынас. Тікелей объектінің өзіне тән ерекшелігі оның тікелей зиян келтірілмейтін жалпы, тектік және түрлік объектілерге қарағанда, қылмыстан келтірілген зиянды әрдайым тікелей объектінің көретіндігінде. Түрлік, тектік және жалпы объектілерге зиян тек қана

тікелей объектіні зақымдау арқылы ғана келтіріледі. Түрлік, тектік және жалпы объектілер тек қана зиян тікелей объектіге келтірілетін жағдайда өзгереді. Бұл жағдайда нақты қоғамдық қатынас тікелей объект ретінде қылмыспен зақымдалады немесе тіпті мүлде жойылады. Түрлік объект тек кейбір жағдайларында ғана зақымдалуы мүмкін, бірақ жойыла алмайды, себебі меншік қатынастарын, адам өмірін, денсаулығын және басқа да қоғамдық қатынастарды қылмыстық жолмен мүлде жойып жіберу мүмкін емес.

Қазіргі уақытта меншікке қарсы құқық бұзушылықтың түрлік объектісі деп меншік қатынастарын айтады. Біздің еліміздегі кеңес заманында басты меншік формасы социалистік меншік болып есептелген. Кеңес билігінің алғашқы жылдарында банктерге, қалалардағы жылжымайтын мүліктерге, өнеркәсіптік және сауда кәсіпорындарына, сақтандыру компанияларына, орташа және шағын кәсіпорындарға жеке меншік құқығы жойылды. Жерге жеке меншікті 1917 жылдың 26 қазанындағы Жер туралы декрет жойды.

Біздің пікірімізше, қоғамдық қатынастардың тікелей объектісі ретінде нақты меншік түрлерін, дәлірек айтқанда оның іс жүзіндегі мағынасын бөліп шығару туралы мәселе әлі шешілмеген. Шынында да, мемлекеттік немесе қоғамдық және жеке меншіктің әртүрлі қылмыстық-құқықтық қорғалуын қарастырған 1960 жылғы ҚК меншікке қарсы қылмыстарды дұрыс бағалау үшін тікелей объектіні анықтауды қажет деп тапты. Аталған меншік түрлеріне қастандық ойлау туралы баптар Кодекстің бір тарауына орналастырылған және олар қылмыс жасағаны үшін әртүрлі санкцияларды белгілеген. 1997 жылы ҚР ҚК қабылданғаннан және қандай да бір меншік түрінің басымдылығынан бас тартқаннан бері заң шығарушылар оларды – меншікке қарсы қылмыстар деп аталатын бір тарауға енгізген. Демек, кез-келген меншік түріне қарсы қылмыстарды дұрыс бағалау үшін қастандықтың тек түрлік объектісін – қоғамдық меншік қатынастарын бөліп шығарған жөн деген қорытындыға келдік.

Әдебиеттер

- 1 Кудрявцев В.Н. Общая квалификация преступлений. – М., 1972. – 35 б.
- 2 Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву. – М.: Госюриздат, 1960. – 137 б.
- 3 Куринов Б.А. Научные основы квалификации преступлений. – М., 1984. – 21-22 б.
- 4 Беляев В.Г. Применение уголовного закона. – Волгоград, 1998. – 49 б.
- 5 Коржанский Н.И. Объект посягательства и квалификация преступлений. – Волгоград, 1976. – 24 б.
- 6 Кузнецов А.В. Уголовное право и личность. – М., 1977. – 65-66 б.

- 7 Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. – М., 1957. 124 б.
- 8 Фролов Е.А. Объект уголовно-правовой охраны и его участие в организации борьбы с посягательствами на собственность: д.ю.н. дис. – Свердловск, 1971. – 12 б.
- 9 Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. – М., 2001. – 60 б.
- 10 Наумов А.В. Уголовное право. Общая часть. – М., 1996. – 147 б.
- 11 Мотин О.А. Частный интерес в системе объектов уголовно-правовой охраны: автореф. дис. – Волгоград, 2005. – 13 б.
- 12 Таций В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. – Харьков, 1988. – 88 б.
- 13 Кругликов Л.Л. Проблемы теории уголовного права. – Ярославль, 1999. – 12 б.

References

- 1 Kudrjavcev V.N. Obshhaja kvalifikacija prestuplenij. – М., 1972. – 35 б.
- 2 Nikiforov B.S. Ob#ekt prestuplenija po sovetскому уголовному праву. – М.: Gosjurizdat, 1960. – 137 б.
- 3 Kurinov B.A. Nauchnye osnovy kvalifikacii prestuplenij. – М., 1984. – 21-22 б.
- 4 Beljaev V.G. Primenenie ugovnogo zakona. – Volgograd, 1998. – 49 б.
- 5 Korzhanskij N.I. Ob#ekt posjagatel'stva i kvalifikacija prestuplenij. – Volgograd, 1976. – 24 б.
- 6 Kuznecov A.V. Ugolovnoe pravo i lichnost'. – М., 1977. – 65-66 б.
- 7 Trajnin A.N. Obshhee uchenie o sostave prestuplenija. – М., 1957. 124 б.
- 8 Frolov E.A. Ob#ekt ugovno-pravovoj ohrany i ego uchastie v organizacii bor'by s posjagatel'stvami na sobstvennost': d. ju.n. dis. – Sverdlovsk, 1971. – 12 б.
- 9 Novoselov G.P. Uchenie ob ob#ekte prestuplenija. Metodologicheskie aspekty. – М., 2001. – 60 б.
- 10 Naumov A.V. Ugolovnoe pravo. Obshhaja chast'. – М., 1996. – 147 б.
- 11 Motin O.A. Chastnyj interes v sisteme ob#ektov ugovno-pravovoj ohrany: avtoref. dis. – Volgograd, 2005. – 13 б.
- 12 Tacij V.Ja. Ob#ekt i predmet prestuplenija v sovetском уголовном праве. – Har'kov, 1988. – 88 б.
- 13 Kruglikov L.L. Problemy teorii ugovnogo prava. – Jaroslavl', 1999. – 12 б.